

Тема Шымбай Заласы тарийхы

Шымбай Заласы

- Шахтемир Заласы 1714-жылдан баслап Хий7а ханлы2ына Зарсы гбрескенлиги тилге алынады. Паша Россиясы т1репинен Абилхайыр хан2а жиберилген елши Поручик Дмитрий Гладышев пенен геодезист Муравинлер 1740-1743-жыллар #аза3 81м #араЗалпаЗлар арасында болып, 1741-жылы топографиялы3 карта сызады. Усы картада Шахтемир Заласы Н5кис Зор2анынан 53 шаЗырым ар3ада екенлиги к5рсетилген. Онын бстине Хий7а2а 1740-жылы келгенинде Гладышев жазба дерегинде !ми7д1рья т5менги б5лиминде тек 2ана Шахтемир Заласы бар деп к5рсетеди.

- 1874-жылы 19-21-май күндөрү Шымбай Заласында экспедицияда болган П. Соболев сол дарыда Петербург Заласында шыгуугун «Русский Инвалид» (Орус майыбы)
- 1скерий газетасыны 1875-жыл 3-январьдагы 2-санында берген мааласында төмөндөгилерди келтирип өткөн
- «бир бийдин айтылышы (ол Ережеп бий, себеби Соболев бул иретинде Ережеп бийди өйүндө болгонлыгы ушул газетада жарыяланган) 81жирги Шымбай деген Заланы өрнүндө Шахтемир деген Зала болган, ол Зала буннан 150 -жыл илгери Зырык Шахтемир деген киши төрөпүнөн салынып, ол Зала 81кими болган. Арадан 10-20 жыл өткөнгөн соң бундан 130-140 жыл илгери Ноонуратлы Алмамбет %гиз өскери менен Залага бастырып кирген, Шахтемирди өлтүрөдү. Халык Заланы таслап, Чигил-Буги (картада Чилпак-Соболев) жерине көшүп кетедү. Соң арадан бир нече жыл өткөнгөн кейин Шахтемир Заласына жазын жердеги көл бойында жасагышы Шыныбай деген бай адам карабаханасы шыгып Залган Заланы Зайта тиклейди. Кейин ушу адамны ө аты менен аталган дейди. »

- С. Камалов Шахтемирди Шымбай Заласы деп журитеди өм оны ө пайда болган жылын 1728-жыл деп есаплайды.

%мирбек ла33ы

- НеараЗалпаЗты4 Неуыын урыуынан шы33ан, 1831-жылы Шымбай районунда ту7ыл2ан. Ол халкыны4 ру7хый жазтан ой-5рисини4 5си7ине 5зини4 81зил, кблкилери менен т1сир жаса2ан. Ел арасында2ы да7 ж1нжеллерди, тартысларды 1дил шешету2ын, с5зге шешен адам бол2ан. Ережеп а2а бий менен дайылы-жийен бол2анлы3тан оларды4 к5п д1лкеклескенлери халы3 арасында 1псана2а айлан2ан. Ол Зартайып Зайтыс бол2аннан со4, Шымбайда2ы «Убби ахун» койымшылы2ына жерленген.

Шымбайдағы 1916-жылғы көтеріліс

- **№алада жаса7шылардан 81м базаршылардан жыйнал2ан №араЗалпаЗ, №азаЗ, %збек, Туркмен, №ыр2ыЗ 81м Татарларды4 ер 81м 8аялларынан жыйнал2ан 1000 нан аслам адам Шымбай приставыны4 жайына (Тас больница2а) келип, м1рдикар2а адам алы7ды тоЗтаты7ын, приставты4 жыйнал2ан адамлар алдына шы2ып сойле7ин 5тиниш етти. Жыйнал2ан аламан алдында 300 дей 8аяллар менен кемпирлер, олардан кейин ер адамлар таяЗ, тас пенен кураллан2ан. Аламан алдына приставты4 дилмашы менен 2-3 полицияшылары шы2ып, оларды4 маЗсетин сорайды. Олар «бизлер балаларымызды м1рдикарлыЗ3а жибермеймиз, мейли бизди 5лтирсин, бираЗ буйрыЗты бийкар етсин» деп талап Зояды. БираЗ пристав халыЗты4 тилегин «ты4ламайман, тез тарЗалсын» деп буйырады. ХалыЗ 5з талапларын орынлама2анша тарЗамайту2ынын билдирди.**

- Халықтың сөз бенен тарзайтуының билген пристав Микельжянц аламанды Зорзытып тарзатып ушын, оларға Зарата револьверден оң атады. Ол атылған оң жұмысшы **Алламурат Бекиниязовты** 5лер 8алатында ағыр жарадар етті. Буған ашылғаннан аламан пристав жайына бастырып кирди. Пристав 81м оны 8аялын 5лтирип, пристав денесин Кегейли каналына суға таслайды. Оны 8 бес жасар Зызын 5лтирместен аман сағлап 3алады. Кеңесіндеги мұрдикарға алыныпшыларды 8 дизи ми жазылған хбжетлерди жыртып, бийин тонайды. Дийгәлларда илдирип ли турған патша суғретлерин 5ртейди.

- Шымбай Заласында 2ы бул к5терилiske буннан бурын патша 81кимлери т1репинен сбргинге жиберилип, оннан аман-есен Зайтып келгенлер-
- **Жумамурат Мамбеткулов, 8аял-Зызлардан Салийма молла Шалимова, Гблзада Та4ирбергенова, Айгбл Мамбетова, Умсын АЗшаева, Латийпа А8медиева, Жумагбл Сайыпжамал, Арзыгбл, Гулбийби, Сарыгбл, Хатийша, Ханша, Разия, Жибек, Шазада, СарыЗыз, Генжебийке, №араЗыз, Назийра**
- **Жигитлерден- Шамурат Сарыбаев, МаЗсым !7езов, Алланазар Бийимбетов, Елмурат Ещанов, Избасар Ешимов. №аржа7 Пиримбетов, Нурым Пирманов, !лимбет Шанназаров, Алламурат Бекниязов 81м Бекназар Искендеровлар тиккелей Затнасып, о2ан басшылыЗ еткен.**

- К5терилисшилерди бастыры7, жазала7, Залада тынышлы3ты орнаты7 ушын **В. П. Колосовский** 1скерий жазала7 отрядын басЗарады. Н1тийжеде к5терилис айыпкерлери 103 адам (солардан 18-8аял) д1слеп Шымбай кейин Петро-Алексадровский тюрьмасына Замалады. Терге7 уза33а созылып, олардан к5терилис басЗары7шыларыны4 айрымлары дар2а асы7 жазасына, Зал2анлары 81р 3ыйлы мбддетке Зама7 81м Сибирьге сбргинге жиберилди.
- Халы3 Зоз2ала4ларыны4 ж1не де кбшейип кети7инен Зор33ан патша х7кимети Шымбай к5терилиси айыпкерлерини4 жазаларын 3айта к5рип шы3ты. %лим жазасына буйырыл2анларды 20 жыл сбргинге, 5мирлик сбргинди 10 жыл жумыс исле7 жазалары менен алмастырды. Айырымларын болса босатып жибереди.

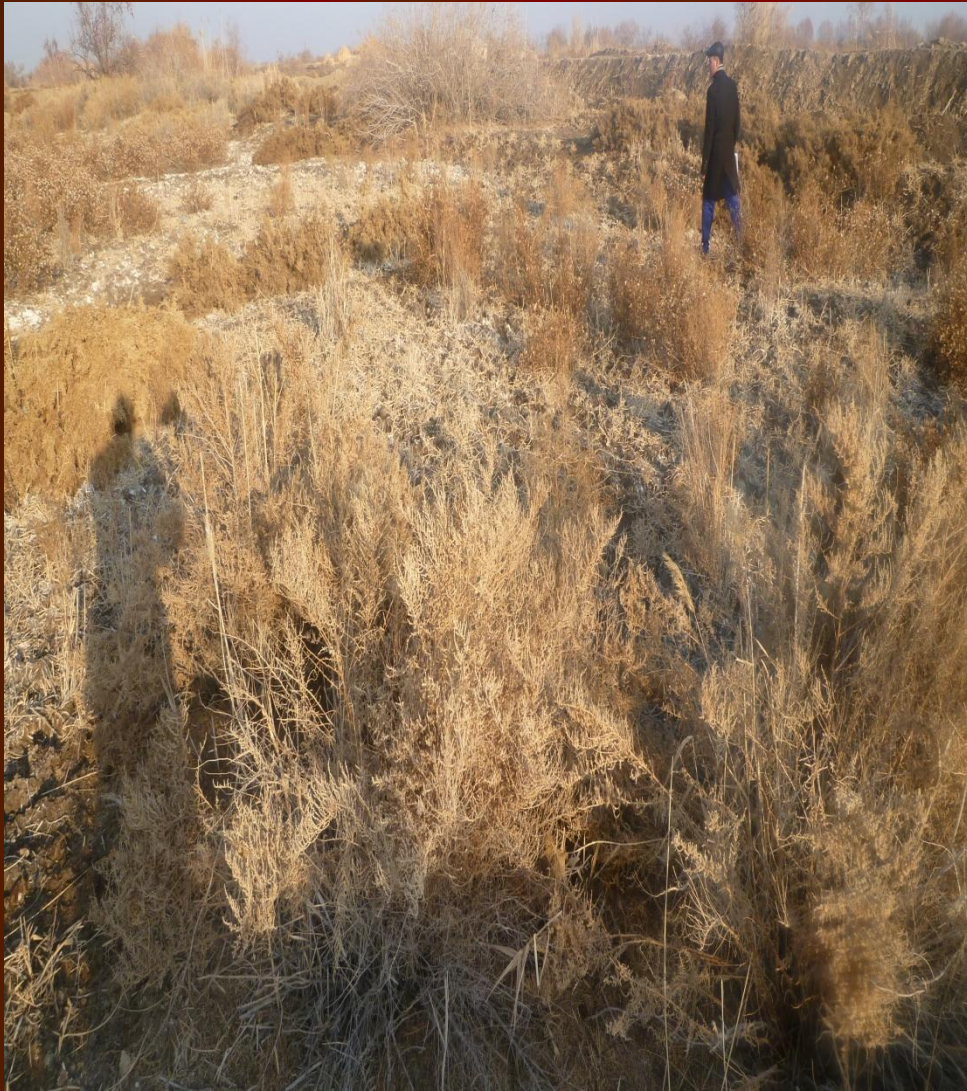
- **Ережепнаманы**
1дебиятларда баслап
берген рус этнографы Л.
Соболев болды. 1874-
жылы 3-июнь кбни дилмаш
Сартланов, А. Александров
еки Ураллы казакты алып
Л. Соболев Шымбайдан
уза3 емес Д17Зара жол
бойында2ы Зор2ан Залада
жаса7шы №араЗалпа3
бийи Ережепти к5ри7ге
барады. Ережеп баба жбд1
салдамлы 81м г1пке шешен
бол2ан.

Ережеп а2а бий Зор2ан Заласы

- Өзбекстан Илимлер Академиясы НаргараЗалпаЗстан б5лими Тарий тил 81м 1дебият Институты а2залары 1985-жылы Ережеп баба Зала-Зор2анында илимий экспедицияда бол2ан.
- Естеликке жаЗын жерге м1к1н басЗан ж1дик уры7ыны4 жасы блкен мийнет ветераны Тиле7мурат Т5леген улы менен с5йлескенде- «бул Заланы4 к5зди4 жа7ын алатугын бийик т5рт минарасы 81м хоширейли д2р7азасы бол2ан, бабамызды4 бул минары 81зир т5бешикке айлан2ан. НөыпшаЗ Ережеп а2а бийди4 Заласы еди. Ережеп тентекти4 м1к1н жайы блкен жадик 81м Киши жадик деп атал2ан. Оны4 Пал7анияз, Матнияз, Султанияз, Сейтнияз деген уллары бол2ан. *1зир оны4 17ладлары 150 аслам болып, еки а7ыл адамын Зурайды.»

Орыс т5ресини4
айты7ынша бийдин а3
отауы Зор2ан ишинде
жайлас3анлы2ы,(бира3
кара бй тиги7 орны
Зор2анны4 сыртында
шы2ыс т1репинде де
жайлас3ан болып,
айналасы-30 м Зурайды)
Зор2анды айландыра
бойлап ор
Зазыл2анлы2ын атап
5теди. Бул
с17бетлеси7лер Санкт-
Петербургтеги пбткил
а7Замлы3 география
ж1мийетини4 архивинде
са3ланбакта.

- 1869-жылы Мырза Абдирахманның жазылыгы бойынша Хийуа ханы №араЗалпаЗларды арасында ж1не бир басЗары 81мелин – «а2а бий» енгизген. Жа4а хызмет орнына Хийуа ханыны4 архивини4 № 129 д1птеринде айтылыгы бойынша №ыпшаЗ урыгынан Ережеп бийди тайынла2аны айтыл2ан.
- Ережеп бий бабалары-
- АртыЗ бий-Туркстанда,
- Алмасбай-№оЗанда,
- №улшы баба- Жа4ад1рьяда жаса2ан.
- Ережеп Жа4ад1рьяда тугыл2ан. Кейин Шымбай елине келген. Ережеп бий Шымбайды2ы к5зге к5ринген адамлары- Ерназар Золдагылы, Ерназар кенегес, Золдагылы Турым бий, №ытай Фазыл бийлер, шайырлар- Кунхожа, !жинияз, БердаЗ, % теш, Омар, Жа4абай пал7ан 81м %мирбек лаЗЗылар менен заманлас бол2ан.

Ережеп а2а бий Зор2ан-Заласы

- №ор2анны4 кирер д1р7азасы Зубла-батыс3а Зара2ан 81м ол Жаза7ыз деп атал2ан. №ор2анны4 бстинги б5лими ыз2ар менен унырап кеткен. Оны4 бстинги б5лими т5бешиклерден ибарат. №ор2ан-Заланы4 т5рт т1репинде т5рт минар жайлас3ан. Себеби Зор2анны4 т5рт мбйеши бийик т5бешик болып к5ринеди. Е4 бийик т5бешиги Зор2ан2а кирер жериндеги д1р7азаны4 шеп т5бешиги есапланады. т5рт мбйешиндеги минар орынларыны4 81зирги 5лшеми 10x10 м, ал кирер жериндеги д1р7аза жанында2ы еки минар 5лшеми 10x5 м Зурайды. Дий7аллары уныра2ан, оларды4 81зирги ени 5 м келеди.

Ережеп а2а бий кестеси

- 1) Ж1нибек хан
- 2) Жадик султан
- 3) Аннас бий
- 4) Булан батыр
- 5) Артыз Серри
- 6) Ноулшы бий
- 7) Ережеп а2а бий
- 8) Мамытнияз бий
- 9) Мадияр
- 10) Бердияр